

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 25 juni 2025

Mål nr
T 4262-24

PARTER

Klagande

Statkraft Sverige AB, 556730-7904

Nipan 51

881 52 Sollefteå

Ombud: Advokat N.R.

Motpart

Y.J.

SAKEN

Rätt till fri elektrisk kraft m.m.

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten för Nedre Norrlands beslut 2024-02-29 och dom 2024-05-03 i
mål T 564-23

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd beträffande Statkraft Sverige AB:s talan om fri elektrisk kraft från Brynge kraftverk.

Högsta domstolen undanröjer hovrättens dom i de delar som rör Statkraft Sverige AB:s fastställelsestalan och fullgörelsestalan om fri elektrisk kraft från Brynge kraftverk (utom p. 3 i domslutet) samt undanröjer besluten om rättegångskostnad i tingsrätten och hovrätten och visar målet åter till hovrätten i dessa delar.

Övriga delar av hovrättens dom står fast liksom hovrättens beslut den 29 februari 2024.

Hovrätten ska i samband med att målet avgörs pröva frågan om ersättning för rättegångskostnad i Högsta domstolen.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Statkraft Sverige AB har yrkat att Högsta domstolen ska upphäva hovrättens avvisningsbeslut avseende bolagets fastställelsestalan rörande Brynge kraftverk och bifalla fullgörelseyrkandet. Enligt bolaget bör målet i första hand återförvisas till hovrätten, i andra hand prövas i sak. I vart fall bör målet enligt bolaget hänvisas till mark- och miljödomstol.

Statkraft har även yrkat att Högsta domstolen ska bifalla bolagets talan rörande Nyfors kraftverk, tillåta den nya bevisning som åberopats först i hovrätten samt ändra fördelningen av rättegångskostnader i tingsrätten och hovrätten.

Y.J. har motsatt sig att målet återförvisas till hovrätten eller överlämnas till mark- och miljödomstol.

Statkraft har yrkat ersättning för rättegångskostnad i Högsta domstolen.

FRÅGAN OM PRÖVNINGSTILLSTÅND

Högsta domstolen har gått igenom handlingarna i målet. Det finns skäl att bevilja prövningstillstånd såvitt gäller Statkrafts talan rörande Brynge kraftverk. I övrigt har det inte framkommit skäl för prövningstillstånd.

SKÄL

Bakgrund

1. Målet gäller ett utslag av vattendomstolen från 1924, enligt vilket tillstånd gavs för uppförande av Brynge kraftverk.
2. På den tiden reglerades frågan om tillstånd till vattenverksamhet av 1918 års vattenlag. Den som ville använda ett visst vatten för kraftverksamhet kunde på vanligt sätt avtala med fastighetsägaren om det och komma överens om s.k. frikraft från kraftverket. Annars kunde den som skulle bedriva vattenverksamheten i stället ges rätt av vattendomstolen att förfoga över vattnet genom ett tvångsförfarande som liknar expropriation. Enligt lagen hade vattendomstolen då att föreskriva villkor om s.k. ersättningskraft till fastighetsägaren som en del av utslaget (jfr dagens andelskraft enligt miljöbalken). I praktiken förekom det också att, om parterna var överens och det alltså inte var nödvändigt att bestämma ersättningskraft, vattendomstolen ändå tog in vad som hade avtalats om fri elektrisk kraft i själva utslaget.
3. Enligt vattendomstolens utslag från 1924 skulle ersättning i form av fri elektrisk kraft utgå från Brynge till vissa angivna fastigheter med en viss bestämd mängd. En av dessa fastigheter var X 1:1. I början av 1940-talet delades den fastigheten upp i V 1:5 och V 1:6. Fastigheten V 1:5 ägs numera av Y.J.

4. Statkraft, som äger Brynge, väckte talan vid tingsrätten mot Y.J. och yrkade i huvudsak fastställelse av att hennes fastighet V 1:5 saknar rätt till fri elektrisk kraft från kraftverket, i andra hand fastställelse av en viss nivå för den fria kraften. Bolaget yrkade också att Y.J. skulle förpliktas att betala för tidigare för mycket förbrukad kraft. Enligt bolaget kunde den elektriska kraft som enligt utslaget tillkom X 1:1 inte till någon del anses tillkomma V 1:5, i vart fall inte med mer än hälften av den ursprungliga fastighetens andel. Y.J. yrkade för sin del fastställelse av att bolaget var skyldigt att leverera fri elektrisk kraft med en viss mängd. Tingsrätten fastställde att Y.J.s fastighet hade rätt till en viss begränsad mängd fri elektrisk kraft från Brynge samt förpliktade Y.J. att betala för den överstigande förbrukningen.

5. I hovrätten godtog Statkraft att den rätt till fri elektrisk kraft som tillkom X 1:1 genom 1924 års utslag egentligen avsåg tvångsmässig ersättningskraft och inte, som bolaget utgått från vid tingsrätten, avtalad frikraft. Hovrätten har i anslutning till detta kommit fram till att utslaget ska förstås så att vattendomstolen tillämpade lagstiftningen om ersättningskraft analogt och att skyldigheten att leverera den elektriska kraften fick ses som ett föreskrivet villkor för tillståndet. Rätten till fri elektrisk kraft skulle därför i detta fall anses motsvara ersättningskraft. En fastställelse av att Y.J.s fastighet saknar rätt till ersättningskraft kunde enligt hovrätten då jämföras med en överflyttning av rättigheten till annan fastighet. I varje fall skulle en prövning av den aktuella talan i allmän domstol stå i strid med grunderna för lagstiftningen och därför hellre ankomma på mark- och miljödomstol. Fastställelse av nivån för ersättningskraften borde enligt hovrätten lämpligen prövas som ett vattenmål eftersom det påverkade villkoren.

6. Hovrätten har därmed gjort bedömningen att allmän domstol saknar behörighet att pröva Statkrafts fastställelsean och avvisat talan i den delen. Det har lett till att bolagets fullgörelsetalan om överförbrukning har ogillats.

Frågan i målet

7. Frågan är om allmän domstol eller mark- och miljödomstol är behörig att pröva Statkrafts talan.

Allmän domstols behörighet

8. I 10 kap. 17 § rättegångsbalken undantas vissa typer av tvister och mål från allmän domstols behörighet. Allmän domstol är inte behörig att ta upp en tvist som ska prövas av särskild domstol. Bestämmelsen återspeglar den generella utgångspunkten att allmän domstol är behörig att pröva en tvist om den inte uttryckligen har undantagits från domstolens kompetens.

9. Det kan i vissa fall på rättstillämpningsnivå finnas utrymme för att göra en mer allmän bedömning av var en fråga lämpligen ska hanteras. Men det förutsätter i princip att det finns en koppling till ett förfarande där prövningen av en viss fråga har anförtratts den särskilda domstolen. Huruvida allmän domstol är behörig blir då normalt närmast en följd av hur behörighetsregeln för den särskilda domstolen ska tolkas. Vid en sådan tolkning kan lämplighetsöverväganden vara av betydelse. När det däremot inte finns någon särskild behörighetsregel som rör den aktuella talan finns det inte något utrymme för att med lämplighetsargument begränsa allmän domstols behörighet. (Se ”Banken och posten” NJA 2017 s. 589 och ”Serverbeslaget” NJA 2020 s. 1119.)

Bedömningen i detta fall

10. Det finns föreskrifter om att mark- och miljödomstol, i egenskap av särskild domstol, är behörig att ta upp omprövning av villkor för vattentillstånd och överflyttning av rätten till elektrisk kraft till annan fastighet. Statkraft har emellertid inte begärt någon ändring av de villkor som angetts för 1924 års tillstånd till vattenverksamhet. Fråga om

överflyttning mellan olika fastigheter av rätt till fri elektrisk kraft är inte aktuell. Inte heller i övrigt finns det någon särskild föreskrift om mark- och miljödomstols behörighet som är relevant i sammanhanget. Som bolagets talan är utformad avser den närmast tolkningen av innebörden av 1924 års utslag och en bedömning av vilken betydelse villkoret om fri elektrisk kraft i detta utslag har för V 1:5 med beaktande av efterföljande händelser.

11. Eftersom en talan av detta slag inte uttryckligen har undandragits allmän domstols behörighet, är hovrätten behörig att pröva den. Det gäller alltså även om 1924 års utslag i den aktuella delen är att anse som villkor om ersättningskraft. Hovrättens avvisningsbeslut ska därmed undanröjas, liksom beslutet att ogilla Statkrafts fullgörelsetalan om ersättning för överförbrukning. Detsamma gäller besluten om fördelning av rättegångskostnader.

I avgörandet har deltagit justitieråden Stefan Johansson, Dag Mattsson (referent), Eric M. Runesson, Stefan Reimer och Anders Perklev. Föredragande har varit justitiesekreteraren Anna-Maria Vesterberg.